

Ioan PRAOVEANU

FACTORII CARE AU INFLUENȚAT EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN ȚARA BÂRSEI

Comunicarea pe care am cinstea să o prezint în fața Domniilor voastre aduce în discuție un fenomen etno-cultural a cărui evoluție, rapidă în ultimul timp, a depins și depinde în mare măsură și astăzi de un complex de factori geografici, economici, istorici, demografici, administrativi și etnici.

Este vorba de așezările omenești care au fost cercetate de către sociologi, istorici, etnografi, antropologi, geografi și definite în general în raport de structura morfologico-funcțională. De cele mai multe ori sunt folosiți trei termeni: așezare, sat și habitat, ultimul preluat din expresia franceză «habitat rural». Unii cercetători acordă aceeași valoare semantică termenilor aduși în discuție, alții, luând drept criteriu aria de răspândire și caracterul locuirii, definesc satul ca un întreg teritorial, delimitat și constituit din: vatră, moșie sau hotar și populația rurală. Așezarea are o sferă mult mai largă (incluzând-o și pe cea de sat) și înseamnă ansamblul construcțiilor gospodărești organizate în unități funcționale, fie grupate în vatra satului, fie risipite în hotarul satului, fie izolate în poieni, în păduri sau în golul alpin, constituind așezări temporare pastorale, forestiere ori turistice.¹

Folosind conceptul de așezare potrivit acestei definiții, la care noi înșine ne-am adus contribuția, vom căuta să urmărim fazele prin care trec așezările din Țara Bârsei în evoluția lor.

Ne oprim asupra așezărilor rurale în special, iar acolo unde așezările urbane au evoluat din cele rurale vom căuta să analizăm contextul etno-istoric în care apar semnele unei structuri de tip urban.

Pentru a urmări evoluția în timp a așezărilor bârsane trebuie să analizăm ponderea pe care factorii geografici, economici, istorici, demografici și etnici au avut-o asupra configurării unui anumit tip de așezare, schimbările survenite în timp și tendințele de evoluție în viitor.

În primele faze de evoluție a așezărilor, factorii geografici: relieful și clima au avut un rol mai însemnat în zonele montane și colinare. Aici au fost preferate platformele înșorite și terasele văilor, coastele mai domoale ale dealurilor. Ca urmare, în aceste zone iau naștere așezări risipite și răsfirate, acolo unde terenul o permite. În zonele de câmpie așezările capătă o structură adunată întrucât aici se face o delimitare precisă între vatra satului și hotarul satului; gospodăriile sunt amplasate în vatra satului, așezate de-o parte și de alta a unei ulițe. În Țara Bârsei, o depresiune care cuprinde toate formele de relief, întâlnim toate tipurile de așezări: risipite, răsfirate și adunate.

Factorul economic, prin tipul de economie și profilul ocupațiilor, imprimă așezărilor o anumită fizionomie exprimată în modalitatea de împărțire a proprietății funciare în diferite categorii cu anumite funcții economice: pădure, pășune, fânețe și teren arabil. Ponderea acestora variază în raport cu factorul geografic. Totodată, existența unor materii prime peste nevoile de consum local (lemn și lână, în special), ca și posibilitățile de comercializare a produselor, a făcut ca unele așezări să se specializeze într-un anumit tip de ocupații. Așa se explică apariția a trei zone care au dezvoltat păstoritul de transumanță: Săcele, Bran și Șcheii Brașovului. Componentele gospodăriei depind în mare măsură de tipul de economie practicat de fiecare așezare în parte. Din acest punct de vedere putem remarca evoluția așezărilor rurale risipite și răsfirate spre tipul de așezare adunată, cu gospodării dispuse de-o parte și de alta a unui râu care a favorizat construirea unor instalații de prelucrare a lânăii și a lemnului, așa cum sunt satele situate pe văile Moeciului, Șimonului din Bran sau Zărnești pe valea Bârsei, în primele faze de dezvoltare a așezării rurale.

¹ Ioan Praoveanu, *Etnografia poporului român*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001, p.39

Cercetările etnografice întreprinse de către autorul lucrării cu caracter monografic *Țara Bârsei*, cercetări coordonate de către N. Dunăre, au identificat mai multe tipuri de așezări sub raportul funcției economice, și anume: sate pastoral-agricole (Poiana Mărului, satele brănene, satele săcelene) cu păstorit ca ocupație de bază, sate agricole-pastorale (satele situate în zona colinară a Țării Bârsei) în care agricultura deține ponderea în raport cu păstoritul și sate agricole situate în susul Țării Bârsei (Stupini, Bod, Hălchiu) specializate în grădinărit destinat comercializării produselor pe piața Brașovului.

Un factor economic care și-a pus puternic amprenta asupra evoluției așezărilor din Țara Bârsei a fost comerțul, atât cel dintre așezările bârșane, cât și, mai ales, legăturile comerciale cu așezările și târgurile de peste Carpați prin Bran, Oituz și Buzău. Așezările situate în apropierea drumurilor de acces peste Carpați au căpătat, o dată cu dezvoltarea comerțului, aspectul unor așezări adunate, cu gospodării dispuse de-a lungul drumului, primele gospodării având o preponderență funcție comercială (prăvălii). Factorul comercial, și economic în general, a contribuit la evoluția așezărilor Șcheii Brașovului, Săcele și Zărnești de la tipul risipit, cu gospodării răspândite pe coaste și dealuri, la așezări cu preponderență caracter urban.

În strânsă legătură cu factorul economic se află și factorul demografic; dezvoltarea industriei în așezările urbane din Țara Bârsei a atras populația din satele risipite și chiar din alte zone ale țării, ceea ce a condus la apariția unor așezări urbane, aglomerate, în care se constată disoluția elementelor culturale tradiționale și, treptat, implementarea acelor care țin de fenomenul globalizării. Același factor economic a condus și la constituirea unor nuclee de gospodării adunate în locurile cele mai accesibile din satele de vale ale Țării Bârsei, ai căror proprietari împletesc ocupațiile tradiționale cu munca specializată și diferitele tipuri de întreprinderi din acest spațiu antropogeografic.

Factorul istoric s-a împletit în Țara Bârsei cu cel administrativ și mai ales cu factorul etnic. Țara Bârsei a fost, până în primele secole ale mileniului II când se organizează statele feudale, un teritoriu stăpânit de români organizați în obști sătești, cu structuri socio-economice organizate pe baza dreptului obișnuielnic românesc. Vremelnica stăpânire maghiară a Transilvaniei, susținută de Biserica catolică, se întinde treptat și în sud-estul Transilvaniei. Aici, în spațiul bârșan, sunt colonizați sașii, în cele 13 așezări aflate sub autoritatea Brașovului – așezare în jurul căreia va gravita viața economică din acest spațiu. Iau naștere așezările cu populație mixtă dar și cu structuri etno-culturale mixte, în care interferențele și împrumuturile reciproce sunt evidente în toate domeniile care au fost adaptate specificului fiecărei etnii. Sașii au adus cu ei unele elemente culturale cum ar fi: tipul de așezare în organizare geometrică, o anexă a gospodăriei multifuncțională numită șură, tipul de gospodărie în așezare liniară cu o curte franconă, împărțirea terenului în forme geometrice patrulate, dispunerea radiară a ulițelor plecând dintr-o piață în care sunt amplasate biserica și școala, o agricultură cu asolament trienal, cu teritoriul satului împărțit în trei câmpuri. Tot etniei germane datorăm adoptarea unor tehnologii cu privire la prelucrarea materiilor prime. Așezările săsești au fost întemeiate în vecinătatea celor ale românilor autohtoni, de la care împrumută planul locuinței cu trei încăperi, cu tindă pe mijloc; în schimb, populația românească adoptă dispunerea liniară a componentelor gospodăriei și șura, ca anexă, întrucât aceasta corespundea nevoilor unei gospodării agricole pastorale: adăpost pentru vite, arie pentru îmblătirea cerealelor și spațiu pentru depozitarea furajelor.

Am schițat doar câteva dintre aspectele pe care tema abordată le are în vedere, scopul fiind acela de a demonstra că este necesară o cercetare etnologică a evoluției fiecărei așezări din Țara Bârsei, o cercetare complexă de tip monografic (metoda monografică așa cum a fost definită de Școala lui Gusti), într-o viziune diacronică, pentru a surprinde și perspectivele sau, mai bine zis, pentru a oferi o imagine a unei viitoare așezări în care tradiția trebuie împletită cu elementele de modernitate.